

Trávníček, František

[Gebauer v Hist. ml. I ...]

In: Trávníček, František. *K střídnicím za praslovanské ě v českém jazyce*. V Brně: Filosofická fakulta, 1923, pp. [3]

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/126395>

Access Date: 24. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Od r. 1894, kdy Gebauer v Historické mluvnici I o této otázce vykládal, rozmnožil se jazykový materiál, k němuž třeba přihlížeti, vzrostly naše vědomosti o praslovanštině, z níž jest vycházeti, a objevily se jiné výklady českých střidnic, opírající se však o týž materiál jako výklad Gebauerův. Nabízí se proto nové zkoumání této otázky, zejména se zřením k materiálu v dosavadních výkladech nepoužitému.

1. Gebauer v Hist. ml. I, 51 až 53 — budu ji dále citovati jen I, x — vyvozuje všechny české dějinné střidnice za ϵ z jediné pračeské střidnice *'a*, *'á* — budu někdy pro stručnost psáti jen *'a* —, t. j. z praejotovaného krátkého nebo dlouhého *a*.

Tato předhistorická střidnice se podle Gebauerova mínění vyvíjela dále v předdějinné i dějinné době právě tak jako *'a*, *'á* jiného původu (= jednak za praslovanské *ɫja*, ku př. v gen. sing. *znameň'á*, jednak za praslovanské *ja*, na př. v *zem'á*) a v podstatě tak jako původní *a*, *á* po palatálních souhláskách (na př. v *duša*, *dušám*): zanikla na části území jazyka českého praejotace jak na př. v *ščen'ata*, kde je *'a* z praslovans. ϵ , tak na př. v gen. sing. *znameň'á*, kde je *'á* za praslovanské *ɫja*, jinde se pak v obou případech zachovala, na př. v spisovném slovenském *čiasťka*, *znamená* (= gen.-sing.), a jako se v staré češtině přehlasovalo *duša* v *dušě*, tak se přehlasovalo rovněž *ščeňa*, vzniklé ze *ščeň'a*, v *ščeně*. Srovn. k tomu Gebauerovy výklady I, 92 a násl., 104 a násl., 125 a násl.

2. Gebauerův předpoklad, že praslovans. ϵ dalo do češtiny nejprve *'a*, *'á*, není však zcela nepochybný. Především ne proto, že jím nedovedeme vysvětliti všechny střidnice v době dějinné po celém území jazyka českého.

Bez velikých obtíží vyložíme střidnice jen na části území jazyka českého. Tak především v starém i novém jazyce spisovném a tedy také v nářečí středočeském. V nejstarším jazyce spisovném — neboli stručně: v nejstarším jazyce — shledáváme za ϵ střidnice *a*, *á*, *ě*, *ie*, *e*, *é*; na př. *trasa*, *vázati*, *třeseš*, *třiesti*, 2. sing. *ležeš*, *léci*. V těchto a podobných případech z *'a*, *'á* vzniklo *a*, *á* zánikem praejotace; *ě*, *ie* a *e*, *é* po *l* lze vykládati přehláskou z *a*, *á*. V dalším vývoji vzniklo *e* z *ě* ztrátou jotace mimo po retnicích a *i* úžením z *ie*. A časem se pravi-